

Yayın Geliş Tarihi: 02.04.2022
Yayına Kabul Tarihi: 15.08.2022
Online Yayın Tarihi: 30.09.2022
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1097565

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 24, Sayı: 3, Yıl: 2022, Sayfa: 1065-1094
E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

POLİS TEŞKİLATI VE ROLÜNÜN PARAMİLİTARİZASYONU: KOLOMBİYA'DA POLİS ŞİDDETİNİN 2021 PROTESTOLARINA ETKİLERİ

Onur AĞKAYA *

Öz

Nisan 2021'de, Kolombiya'da, Covid-19 salgınının etkilerini hafifletmek amacıyla açıklanan sağlık sistemi reformu ve vergi düzenlemesi binlerce kişinin protestolara başlamasına neden olmuştur. Protestolar karşısında, hükümet, önce polis daha sonra ulusal ordu birliklerini kamusal düzeni sağlamak üzere görevlendirmiştir. Ancak, sivil vatandaşların güvenlik güçleri tarafından hedef alınması sorunu protestolar sırasında da gözlemlenmiş ve gösterilerin daha da büyümesine neden olmuştur. Bu bağlamda, bu çalışma, Kolombiya'da süregelen protesto eylemlerinin ortaya çıkışını, artarak devam etmesini ve bunların nedenlerini incelemektedir. Buna göre, çalışmada, Kolombiya'da güvenlik güçlerinin, en başta sivilleri hedef alan kronikleşmiş aşırı şiddet eylemlerinin, hem söz konusu protestoların ortaya çıkmasını tetiklediğini hem de daha çok eylemcinin hükümet karşıtı protestolara katılmalarına neden olduğunu savunulmaktadır. Çalışmada, Kolombiya'da polis teşkilatının paramiliterleşmesinin protestolar ve toplum nezdindeki sonuçları tartışılmaktadır. 2021 Protestoları, bu çalışmada, Kolombiya medyasında yer alan haberlere ve uluslararası örgütlerin gözlemlerine dayanan kaynaklar üzerinden tarihsel bağlamına konumlandırılmakta ve devam eden protesto ve şiddet eylemlerinin muhtemel seyrine dair bir analiz ortaya konulmaktadır. Bu şekilde, Latin Amerika'da yaygın olan toplumsal hareketler kültürünün, mevcut Kolombiya siyasetinin anlaşılmasına ve aynı zamanda siyasal şiddet literatürüne bu şekilde katkı sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kolombiya, Toplumsal Hareketler, Siyasal Şiddet, Paramiliter Polislik, Polis Reformu.

* Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Ağkaya, O. (2022). Polis teşkilatı ve rolünün paramiliterizasyonu: Kolombiya'da polis şiddetinin 2021 protestolarına etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), 1065-1094.

* Dr. Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0000-0003-3044-5978, onuragkaya@gmail.com.

Bu çalışmanın bir bölümü 23-24 Aralık 2021 tarihlerinde düzenlenen 8. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde "2021 Kolombiya Toplumsal Hareketi ve Yapısal Şiddetin Yansımaları" başlığı altında sunulmuştur.

PARAMILITARISATION OF THE POLICE AND POLICING: EFFECTS OF POLICE VIOLENCE ON 2021 PROTESTS IN COLOMBIA

Abstract

In April 2021, the health system reform and tax regulation announced in Colombia to alleviate the effects of the Covid-19 epidemic caused thousands of people to take to the streets. In the face of the protests, the government deployed the police and the national army units to maintain public order. However, the problem of targeting civilians by the security forces re-emerged during the protests and caused the demonstrations to grow to a larger scale. This study analyzes the emergence, increasing continuation and causes of the ongoing protest actions in Colombia. Accordingly, the study argues that the chronic extreme violence the security forces perpetrated in Colombia, primarily targeting civilians, triggered the emergence of these protests and caused more activists to join the government. The study discusses the consequences of the paramilitarisation of Colombian police for the protests and society. To this end, in this study, an analysis of the possible course of the ongoing protests and violent acts is presented, which will be placed in the historical context of the 2021 protests, based on the news in the Colombian media and the observations of international organizations. The study contributes to understanding the culture of social movements prevalent in Latin America, the current Colombian politics, and the literature on political violence.

Keywords: Colombia, Social Movements, Political Violence, Paramilitary Policing, Police Reform.

GİRİŞ

Kolombiya’da, hükümet ile *Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia* (FARC – Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri) ile imzalanan barış anlaşmalarının öngördüğü reformların *de facto* durdurulması, sosyal liderlerin¹ ve silah bırakan gerilla üyelerinin sistematik biçimde öldürülmesi ve bunlara ek olarak, artan yolsuzluk ve neo-liberal politikaların etkilerinin başta eğitim olmak üzere birçok alanda çok daha ağır hissedilmesi nedeniyle Kasım 2019’da yüzbinlerce Kolombiyalı protesto eylemlerine başlamıştır (Amnesty International, 2020a, ss.34-35). Ancak, Covid-19 salgınının etkisine bağlı olarak söz konusu protestolar 2020 yılı başında zayıflamış ve durmuştur. Nisan 2021’de ise hükümetin, salgına bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik zararı hafifletmek amacıyla teklif ettiği sağlık sistemi reformu ve vergi düzenlemesi, on binlerce vatandaşın başta Cali ve daha sonra başkent Bogotá ve diğer büyük şehirlerde protestolarına neden olmuştur (BBC, 2021a). Bu bağlamda, Kolombiya’da 2021 Protestolarının, 2019’da başlayan toplumsal hareketin devamı niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Mobilizasyonların hem katılımcı sayısı hem de yoğunluk bakımından en yüksek noktaya ulaşmasını tetikleyen ortak unsurlar ise öncelikli olarak *Escuadrón Móvil Antidisturbios*’un (*ESMAD*) (Çevik Kuvvet Polisi), vatandaşlara karşı

¹ Bu kavram, bu çalışmada, Kolombiya’da son derece yaygın ve aktif olan insan hakları savunucuları, yerli kabile liderleri, etnik toplulukların temsilcileri ve siyasi aktivist olan sivil toplum temsilcilerine karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır.

gerçekleştirdiği müdahalelerin kronikleşen şiddeti ve aşırılığıdır (HRW, 2020; Pardo, 2020). Söz konusu durum, Kolombiya’da on yıllardır devam eden siyasal şiddetin devamı niteliğine bürünmüştür (CIDH, 2021, ss.29-30).

Siyaset çalışmaları – özelde, toplumsal hareketler ve siyasal şiddet literatürü – çok yakın zamana kadar devleti, güvenlik güçlerini ve devlet şiddetini yekpare bir aygıt olarak görmüştür. İlk olarak; kurumlar arasında bir ayırım yapılmamasının sonucunda, devlet kurumları tarafından uygulanan şiddet, bir tür “doğru yoldan sapma” olarak görülmüş ve hangi aktörlerin siyasal şiddetin üretilmesi ve sürdürülmesinde ne kadar etkili olduğu göreceli olarak tartışmaya kapalı bir alan olarak kalmıştır (Bonner vd., 2018). Bununla birlikte, son dönemde yapılan çalışmalar, güvenlik güçleri ve eylemlerinin ayrı biçimde ele alınmasının, aktörlerin siyasal şiddete etkilerinin daha iyi anlaşılacağına katkıda bulunduğunu göstermektedir (Eck vd., 2021). Bu bağlamda, Kolombiya örneği üzerinden, polislin sistematik hâle gelen şiddet uygulamaları, bu çalışmanın konusunun ve analizinin odağına konumlandırılmaktadır. İkincil olarak, toplumsal hareketler literatürü, protestolar sırasında –ister güvenlik güçleri olsun ister protestocular– çeşitli aktörlerin şiddete başvurmasını ayrıntılı biçimde ele almışlardır. Literatürün önemli bir kısmı, protestoların hedefindeki devletlerin ve hükümetlerin, mobilizasyonları ele alış biçimindeki politika ve stratejilere odaklanmıştır. Bu yöndeki çalışmaların öncelikli odağı ise doğrudan şiddeti de içeren “baskı” ve “polislik” uygulamaları üzerine olmuştur (Tilly 1978; Della Porta & Reiter 1998; Davenport vd., 2005; Fernandez 2008; Earl 2011; Passavant 2021). Genel itibarıyla demokrasinin konsolide olduğu ve kurumların hesap vermelerinin norm olarak kabul edildiği ülkelerde, toplumsal hareketler daha çok müzakereler yoluyla “yumuşak” biçimde kontrol edilir kamu düzeni, protestocuların stratejik ve mekânsal alanı kısıtlanarak sağlanırken, görece daha az gelişmiş demokrasilerde güvenlik güçlerinin fiziksel şiddet içeren uygulamalara başvurduğu gözlemlenmiş ve kabul görmüştür (Vitale, 2007; Carey, 2010; Wood, 2014, ss.42-43).

Öte yandan, siyasal şiddet ve polislik arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar, henüz yeni sayılabilecek bir aşamadır. Birçok gözlemcinin belirttiği üzere, genellikle Batı-merkezli olan ve henüz ortak bir kavramsal ve kuramsal çerçevenin netleşmediği bu alan, ABD ve Kıta Avrupası’ndaki örnekler üzerinden ilerlemektedir (Eck vd., 2021). Bu açıdan bakıldığında, Latin Amerika, polislik ve siyasal şiddet literatürüne önemli katkılar sağlayacak bir bölge olarak belirlemektedir. Organize suç ve kriminal faaliyetlerin, küresel bazda dünyanın en yüksek olduğu bölgelerden biri olan bu bölgede, güvenlik güçlerinin “paramiliter” varlığı², yapısal

² Çalışmanın ilerleyen bölümünde değinileceği üzere, Kolombiya’da, 1980’lerden itibaren ortaya çıkan sağ eğilimli silahlı spesifik bazı örgütleri anlatmak için “paramiliter” kavramı kullanılmaktadır. Bu yapılanmalar kendi başına birer tarihe sahiptir ve önemli bir literatüre konu olmaktadır. Bu çalışmada, ayrıntılı biçimde ele alınacağı üzere “polislin paramilitarizasyonu” ise başka bir sürece ve kavramsallaştırmaya göndermede bulunmaktadır.

ve operasyonel olarak polis kuvvetlerine içkin olagelmıştır. Demokrasinin konsolidasyonunun ve devletlerin kapasitelerinin göreceli olarak daha kırılğan olduğu ve güvenliğin sağlanmasında resmî kurumlar kadar enformel yapıların da etkin olduğu Kolombiya, Arjantin, Brezilya ve Meksika gibi ülkelerde, uzlaşmacı polislik modeli, 1990'lardan itibaren demokratik gelişimin bir kıstası olarak görülerek uygulanmaya başlanmıştır (Frühling, 2009; 2012; Prado vd., 2012; Bonner 2019; Malone & Dammert, 2020). Ancak, polis kurumlarının yapıları ve karakterleri, gelenekselleşmiş paramiliter uygulamaları ve en başta, sistematik biçimde şiddete başvurmayı enformel olarak sürdürdüğü birer melez modele dönüşmüştür (Davis, 2008; Frühling, 2009; Müller, 2012, ss.126-127; Ungar & Arias, 2012; Dammert, 2019; Dias Felix & Hilgers, 2020; Malone & Dammert, 2020). Bu bağlamda, Kolombiya'daki paramiliter polislik modeli bu argümanlara uyar niteliktedir (Raadschelders & Vigoda-Gadot, 2015). Kurulduğu tarihten itibaren iç savaşların etkisiyle ve organize suçla mücadeledeki karmaşık rolü itibarıyla melez bir modele evrilen *ESMAD*'ın 2019-2021 protestolarındaki eylemleri ve bunların etkileri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmada, paramiliter polislik stratejilerinin, protestolar ve Kolombiya toplumu nezdindeki etkileri tartışılmaktadır. Çalışma, Kolombiya'da *ESMAD*'ın, en başta sivilleri hedef alan kronikleşmiş aşırı şiddet eylemlerinin, hem söz konusu protestoların ortaya çıkmasını tetiklediğini hem de daha çok eylemcinin hükümet karşıtı protestolara katılmalarına neden olduğunu savunmaktadır. Bu doğrultuda, üç bölümden oluşan çalışmanın ilk kısmı, çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesini ortaya koymaktadır. İkinci bölüm, kısaca Kolombiya'da polisin tarihini, gelişimini, militarizasyonunu ve *ESMAD*'ın yapısını inceleyecektir. Üçüncü bölüm ise önce 2021 protestolarını ve tarihsel arka planını ele almakta ve daha sonra, *ESMAD*'la özdeşleşen polis şiddetinin protestolar üzerindeki etkisini incelemektedir. Sonuç itibarıyla, 2021 Protestoları, bu çalışmada, Kolombiya'daki protestolar tarihsel bağlamına konumlandırılmakta ve devam eden eylemlerin muhtemel seyrine dair bir analiz ortaya konulmaktadır. Bu şekilde, Latin Amerika'da yaygın olan toplumsal hareketler kültürünün, mevcut Kolombiya siyasetinin anlaşılmasına ve aynı zamanda siyasal şiddet ve polislik literatürüne bu şekilde katkı sunulması hedeflenmektedir.

Polisliğin ve Polis Teşkilatının Dönüşümüne Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Genel ve ideal olarak, polis teşkilatı ve polislik faaliyeti, kamu düzenini sağlamaya içkin olagelmıştır. Geleneksel ayrıma göre polis, ülkelerin iç güvenliğini sağlamakla sorumlu kılınırken, ulusal ordular dışarıdan gelen ya da gelmesi muhtemel olan tehditlere karşı yapılandırılmış ve görev almıştır (Weiss, 2011). Bununla birlikte, 1970'lerin ortalarından itibaren belirginleştiği kabul gören neoliberal dönemle birlikte, bilhassa Batılı ülkelerde ve dünyanın kalanında, polis teşkilatı ve faaliyetlerinin karakteri, "devletin kendini yeniden üretmesi" noktasındaki rolü bağlamında önemli bir değişime uğramıştır (Wacquant, 2001; 2009; Seigel, 2018). Ayrıca, savaşın ve güvenliğin değişen doğası, iç güvenliğin

kapsamının genişlemesi ve başta organize suçlar olmak üzere ortaya çıkan yeni tehditlerin etkisiyle, polis teşkilatı daha militarize hâle gelirken faaliyetleri de paramiliter bir karaktere bürünmüştür (della Porta vd., 2006; Wacquant, 2008; Kaldor, 2012).

Polis teşkilatının ve polislik faaliyetlerinin giderek daha militarize hâle gelmesine yönelik çalışmaları, iki düzlem üzerinden incelemek mümkündür. Bunlardan ilki; kamu düzeninin sağlanmasına yönelik kolluk kuvvetleri faaliyetlerinde, polisliğin ve teşkilatının dönüşümünü konu edinen ve ortaya çıkan “özel hareket polisi” gibi birimleri analizin odak noktasına oturtan polis çalışmalarıdır. Bu yaklaşıma göre, “militarizm”, sorunların çözümü için en verimli yolları arayan ve bu noktada “en uygun ve etkili araç olarak güç kullanımını ve şiddet tehdidine vurgu yapan bir dizi inanç, değer ve varsayım”dan müteşekkildir (Kraska, 2007, s.503). Söz konusu sorun çözümünün araçları ise “askerî güç, donanım, örgütlenme, operasyonlar ve teknolojinin kullanımı”dır (Ibid). Militarizmi bir ideoloji olarak gören bu yaklaşım, “militarizasyon”u, bu ideolojinin uygulanması biçiminde formüle etmektedir. Buna göre, “silahlandırma, örgütlenme, planlama, tehdit unsuru olarak şiddet ve şiddeti uygulanması için eğitim verme” militarizasyon sürecidir. Kraska’nın (2007) ortaya koyduğu ve birçok çalışmanın takip ettiği modellemeye göre polis militarizasyonunun:

- i) Askerî silahlar, ekipman ve ileri teknoloji alınması ile “materyal”;
- ii) Askerî jargon, tarz (görünüm), inançlar ve değerler benimsenmesi ile “kültürel”;
- iii) “Komuta ve kontrol” merkezleri gibi askerî düzenlemeler ya da suç oranının yüksek olduğu bölgelerde ordudaki özel operasyon mangalarına benzer biçimde oluşturulmuş elit birliklerin devriye yapması ile “örgütsel”;
- iv) Yüksek riskli durumlara veya çatışmaya girme durumlarında olduğu gibi istihbarat toplama ve yönlendirme faaliyetleri ile “operasyonel”

olmak üzere dört göstergesi bulunmaktadır. Kraska’nın önerdiği model polislik ve şiddet kullanımını anlamaya çalışan model birçok çalışmaya öncülük etmiştir. Örneğin, Smickes et al. (2019), bu dört unsura ek olarak “süreklilik” ve “paramiliter birliklerin” boyutlarını ekledikleri çalışmalarında ABD polis teşkilatını incelemiş ve modellemenin hâlâ geçerli ve gözlemlenebilir olduğu sonucunda ulaşmışlardır. Bununla birlikte, bazı gözlemcilerin işaret ettiği üzere (Bieler, 2016), söz konusu göstergelerin –bilhassa “kültürel” boyut– ölçümlenebilmesi oldukça zordur. Bu bağlamda, polis militarizasyonunu inceleyen ve anlamlandıran çalışmaların genel itibarıyla “materyal”, “örgütsel” ve “operasyonel” unsurlara daha çok odaklandığı görülmektedir (Koslicki & Willits, 2018; Simckes vd., 2019).

Konuyu inceleyen bir diğer literatürün ise, polisin “şiddete başvurma sıklığı” ve “toplumsal hareketlerin yönetimi” noktasından hareket ettiği görülmektedir (Myers-Montgomery, 2016; White, 2017; Lawson, 2019). Bu bağlamda, yapısal,

stratejik ve operasyonel dönüşümü ve aynı zamanda, toplumsal hareketlere ve protestolara yönelik kontrol ve müdahalelerinde polisin, daha militarize hâle gelmesi önemli bir tartışma ve araştırma alanı olmaya devam etmektedir (Geary, 1985; Della Porta & Reiter, 1998; Fernandez, 2008; Bonner & Dammert, 2021). Genel itibarıyla Batılı demokratik ülkelerde, ideal olarak, güvenliği sağlanan toplulukla polisi bir araya getiren, topluluk üyeleri ve güvenlik güçleri arasında suçu azaltmak ve ayrıca protestolar sırasında kamu düzenini sağlamak için diyalogu, paylaşımı ve işbirliğini güçlendiren ve sonuçta polisin verimliliğini ve toplum nezdinde güvenilirliğini arttıran topluluk-destekli polislik modelinin (*community policing*) benimsenmesi ve uygulanması öngörülmektedir (Cheurprakobkit, 2002; Brogden & Nijhar, 2005; Saskia vd., 2017). 1970’li yıllardan itibaren terörizm, organize suç ve toplumsal mobilizasyonların artması, bu modelin uygulanmasını zorlaştırırken (Murray, 2006), bu gelişmeler karşısında ise bilhassa çevik kuvvet polisi nezdinde daha militarize bir mantaliteyi, kültürü, örgütlenmeyi ve taktikleri ön plana çıkarmıştır (Kraska, 2007; Kappeler & Gaines, 2011, ss.490-491; Della Porta & Tarrow, 2012; Balko, 2013). Bir başka yaklaşım ise hem topluluk-destekli hem de militarize polisliğin birbirine içkin ve eşzamanlı olarak ortaya çıktığını ve işlemeye devam ettiğini savunmaktadır (Kraska & Paulsen, 1997; Wood, 2014; Koslicki & Willis, 2018).

Öte yandan, buraya kadar sunulan kavramsal ve kuramsal yaklaşımların, önemli bir açıklama çerçevesi ortaya koymakla birlikte, Avrupa merkezli, Batılı devlet inşası modelini temel alan, göreceli olarak indirgemeci bir yön barındırdığını söylemek mümkündür. Kolombiya gibi, gelişmekte olan, organize suç oranının yüksek olduğu ve iç çatışmanın devam ettiği ülkelerdeki süreç, nispeten daha ideal bir düzlemi öneren, Batılı demokratik ülkelerdeki klasik polis-asker ayrımı ve polis militarizasyonundan daha farklı karakteristikler arz etmektedir (Koonings, 2012; Soifer, 2015). İç savaşların uzadığı, organize suçla mücadelede militarizasyonun arttığı (Carreras & Pion-Berlin, 2017) bu tip örneklerde, güvenlik kurumlarının ve enstrümanlarının neo-liberal dönüşümün öngördüğü daha az öldürücü araçlar yerine (Wood, 2014, ss.25-43); daha çok, pratikler üzerinden geleneksel savaş yöntemleriyle yeni teknolojileri birleştirmesi gibi sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada, Kraska ve diğer yazarların geliştirdiği modeli takip eden Flores-Macías ve Zarkin (2019), ABD ve Kıta Avrupası dışındaki süreçlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, öncelikli olarak ve kolluk kuvvetleri faaliyetlerinin militarizasyonunun “siyasal” yönünün de analize dahil edilmesini önermektedir. Yazarlara göre, Latin Amerika’da ulusal ordu ve polis birimleri arasındaki sınır daha bulanık durumdadır. Birçok ülkede ise gerçekleştirilmeyen ya da geciktirilen polis reformları yüzünden birincil yöntem olarak militarizasyonun ve son tahlilde, kamu düzeninin sağlanması için askerî birliklerin kullanılması uygulamaları artmaktadır (Flores-Macías & Zarkin; 2019). Bu noktada, yazarlar, Latin Amerika’da polisliğin ve polis teşkilatının militarizasyonunun anlaşılabilmesi için, Kraska’nın sunduğu modele ek olarak hukuki düzenlemelerin ve ayrıca ülkelerin ulusal ordularının kamu düzeni sağlamadaki rolü ve etkilerinin de analize eklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda, ortaya çıkan analiz çerçevesi şu şekildedir:

Tablo 1: Polis Teşkilatının ve Polisliğin Paramilitarizasyonu

Militarizasyon Seviyesi Düşük ←-----→ Militarizasyon Seviyesi Yüksek

	<i>Militarize Olmayan Polis</i>	<i>Militarize Polis</i>	<i>Paramiliter Polis</i>	<i>İç Güvenlik Sağlayan Ordu</i>
Hesap Verilirlilik	Sivil kanuna tâbi	Sivil kanuna tâbi	(Bazı istisnalar içeren) Sivil kanuna tâbi	Askerî ceza hukukuna tâbi
Silahlar	Ağır silahlara ve ekipmana erişimi bulunmayan	Bazı ağır silahlara ve ekipmana erişimi bulunan	Bazı ağır silahlara ve ekipmana erişimi bulunan	Ağır silahlara ve ekipmana tam erişimi bulunan
Eğitim	Kamu düzenini sağlama (topluluk polisliğini önceleyen ve cebir kullanmayı son çare olarak gören)	Kamu düzenini sağlama (öldürücü olmayan cebire başvurma)	Kamu düzenini sağlama (öldürücü olmayan cebire başvurma)	Çarpışmaya girme ve yok etme
Örgütsel Yapı	Düşük merkezileşme ve hiyerarşi seviyesi; aşağıdan yukarıya emir-komuta; küçük gruplar hâlinde birlikler	Orta derecede merkezileşme ve hiyerarşi seviyesi; aşağıdan yukarıya emir-komuta; küçük gruplar ve birlikler hâlinde örgütlenme	Yüksek merkezileşme ve hiyerarşi seviyesi; yukarıdan aşağıya emir-komuta; birlikler hâlinde örgütlenme	Yüksek merkezileşme ve hiyerarşi seviyesi; yukarıdan aşağıya emir-komuta; birlikler hâlinde örgütlenme

Kaynak: Flores-Macías ve Zarkin, 2019.

Bu çalışmada, Kolombiya’da polis militarizasyonunun anlaşılabilirliği ve 2021 yılında gerçekleşen protestolara, kolluk kuvvetleri ve *ESMAD* özelinde müdahalelerin etkilerinin değerlendirilebilmesi için Flores-Macías ve Zarkin tarafından önerilen bu analiz çerçevesinden yararlanılacaktır.

Çalışmanın vaka analizine geçilmeden önce kısaca değinilmesi gereken iki önemli husus, polisliğin ve polis teşkilatlarının militarizasyonunun ve beraberinde gelen protestolara yönelik şiddet uygulamalarının araçsallığı ve doğurduğu sonuçlardır. Bu noktada, küreselleşme, savaşın değişen doğası ve iç çatışmalar, benzer şekilde sınır aşan organize suçlar gibi etkenlere bağlı olarak, neo-liberal dönemde ulusal devletlerin bir şekilde “egemenliğinin sınırlandırıldığı” ve kendi toprakları içinde etkinliğinin aşındığına dair tezler ön plana çıkmaya başlamıştır (Garland, 1996; Bosworth, 2008). Bu yaklaşıma karşı ise bazı gözlemciler (Wacquant, 2008; Mansley, 2014), aslında neo-liberal devletin küçülmek ya da aşınmaktan ziyade kendi kurumsal, kanun koyucu ve koruyucu ve aynı zamanda militer kapasitelerini arttırdığını görüşünü savunmaktadır. Bu bağlamda, devletin kendini yeniden üretme noktasındaki en önemli kurumlardan biri hem sorumluluk ve görünürlüğü artan hem de daha militarize hâle gelen polis teşkilatı olarak belirmektedir (Walby, 2009, s.194; Mansley, 2014, s.122; Wood, 2014, s.11). Tüm bunlara ek olarak, polisliğin ve polis birlikleri tarafından uygulanan diyaloga açık yaklaşımın ya da şiddete başvurmağın en görünür ve somut düzlemi toplumsal hareketler ve protesto süreçleridir (della Porta vd., 2006, della Porta & Tarrow, 2012;

Balko, 2013). Öte yandan, protestolara yönelik müdahaleleri konu alan farklı disiplinlerden birçok çalışma, polis şiddetinin eylemlere katılımı arttırdığı sonucuna ulaşmıştır (Holgersson & Knutson, 2011; Anisin, 2016; Reynolds-Stenson, 2017; Adam-Troian, vd., 2020).

Son olarak değinilen bu iki unsur, ilk bakışta, bu çalışmanın önceki kısmında eleştirilen Batı-merkezcilik eleştirilerine uymakla birlikte, daha sonra değinileceği üzere, Kolombiya’da iç çatışma ve başka etkenlere bağlı olarak ideal olarak “devletin egemenliği” ve kendini yeniden üretmesi tezlerini doğrulamaktadır. Aynı biçimde, protestolara yönelik polis şiddetinin katılımı arttığı argümanı da çalışmanın konusunu oluşturan 2021 Kolombiya protestolarındaki süreç açısından olumlanmıştır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde, Kolombiya’da polisin tarihi, gelişimi, militarizasyonu ve *ESMAD*’ın yapısı kısaca ele alınmaktadır.

Kolombiya’da Polisin Teşkilatının Gelişiminin Kısa Tarihçesi ve Para-Militarizasyon Süreci

Kolombiya’da polis teşkilatının temeli, jandarmanın Bogotá’da güvenliği sağlamak üzere İçişleri Bakanlığının emri altında görevlendirilmesini onaylayan 1888’deki 90 Numaralı Kanun Tasarısına dayanmaktadır. 1890’da polis teşkilatının kurulması ve işleyişinin sağlanması üzere söz konusu tasarı yasalaşmış ve 1891’de ilk “Ulusal Polis” birliği aktif hâle gelmiştir. Polisin öncelikli görevi kamu düzenini sağlamak, halkı korumak, kamu mallarını ve özel mülkünü korumak olarak belirlenmiştir (Cárdenas, 1993, ss. 103, 109-110). 1902’de *Guardia Civil de la Ciudad de Bogotá* (Bogotá Şehri Sivil Muhafızları) kurulmuş ve polis teşkilatının “Savaş Bakanlığı” idaresinde kalmasına karar verilmiştir (Cárdenas, 1993, s. 117). İki yıl sonra ise Adli Polis Birimi ve 1906’da daha militer bir yapıya sahip olan *Cuerpo de Gendarmeria Nacional* (Ulusal Jandarma Teşkilatı) kurulmuştur (Policía Nacional de Colombia, 2022).

Polis teşkilatı Kolombiya’da, ilk olarak, “Bin Gün Savaşı” olarak 1899-1902 yılları arasındaki ve daha sonra on yıllar boyunca süren iç savaşlar sırasında çatışmaların seyrine göre düzenlenmiştir (Raadschelders & Vigoda-Gadot, 2015, s.237). 1948’de başladıktan sonra yaklaşık on yıl süren ve yüzbinlerce Kolombiyalı’nın hayatına mal olan *La Violencia* döneminde, polis, kendine ait bir bütçesi ve teşkilatlanması olacak şekilde, adı Savaş Bakanlığından “Savunma Bakanlığı” olarak değiştirilen idareye bırakılmış ve Kolombiya Ulusal Ordusunun bir parçası olarak yeniden yapılandırılmıştır (Echeverri Ossa, 1993, s.224). Ayrıca, sadece Bogotá’da mevcut olan eğitim merkezine ek olarak farklı şehirlerde de polis okulları açılmıştır (Policía Nacional de Colombia, 2022). Bu noktada, devam eden iç savaş koşulları ve dikta rejiminin yönetim mantalitesinin de tezahürü sonucunda, polis birliklerinin eksiklikleri askerî personelden karşılanmıştır (Raadschelders & Vigoda-Gadot, 2015, s.238). 1953’ten itibaren askerî mantaliteye daha yakın eğitim merkezlerinin açılması, yine ulusal ordunun kullandığı arma, sembol ve eğitim programlarının ve ayrıca, hiyerarşik yapının benimsenmesi gibi unsurlar (Echeverri Ossa, 1993, ss.224-228), polis teşkilatını doğrudan militarize hâle getirmiştir.

1964'te başlayan ve bugün de devam eden iç savaş ve gerilla örgütlerinin eylemlerine ek olarak bilhassa 1970'lerden itibaren artan kaçakçılık faaliyetleri, Kolombiya'da polisin karakterine ve teşkilatlanmasına doğrudan etki etmiş ve bugünkü şeklini almasında büyük rol oynamıştır. 1980'lerin ortalarına kadar, gerilla örgütlerine ve kırsal bölgelerdeki eylemlere karşı mücadeleye ehemmiyet verilmesine bağlı olarak güvenlik için ayrılan bütçenin büyük kısmı silahlı kuvvetlerin diğer birimlerine ayrılmış ve kentsel bölgelerdeki kriminal faaliyetlerle mücadele etmesi öngörülen polis teşkilatı göreceli olarak âtil kalmıştır (Raadschelders & Vigoda-Gadot, 2015, s.238). Bu tarihlerden itibaren ise kentleşmenin ve kent nüfusunun artması ve aynı zamanda, organize suç örgütlerinin eylemlerinin büyük şehirlerde yoğunlaşmasına bağlı olarak Bogotá, Medellín ve Cali başta olmak üzere, şehirlerde acil durumlara müdahale edilmesi için *Centros Automáticos de Despacho* (CAD) (Otomatik Sevkiyat Merkezleri) ve *Centros de Atención Inmediata* (CAI) (Acil Müdahale Merkezleri) faaliyete geçmiştir (Camacho Leyva, 1993, ss.267-281). Bu düzenlemeler, buldukları bölgelerdeki topluluklarla polis arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesini hedeflemeleri açısından, Kolombiya'da "topluluk-merkezli polisliğin" ilk örnekleri sayılabilir. Öte yandan, uyuşturucu kartellerinin büyük şehirlerde gerçekleştirdiği terör ve güvenlik güçlerini hedef alan eylemleri karşısında, 1989'dan itibaren, polis teşkilatı bünyesinde operasyonlara göre şekillenecek olan *Cuerpo Especial Armados* (Özel Silahlı Birlikler) kurulmaya başlamıştır (Camacho Leyva, 1993, s.282). Dolayısıyla, bir taraftan topluluk-merkezli polislik anlayışının geliştirilmesine yönelik somut adımlar atılırken, öte yandan, paramiliter birlikler de eşzamanlı olarak büyümeye başlamıştır.

1980'ler ve sonrası, aynı zamanda, Kolombiya'da polisin organize suç örgütlerinden rüşvet alması ve göreceli olarak daha savunmasız gruplara karşı aşırı şiddet içeren ve hatta "toplu temizlik" gerçekleştirmekle veya göz yummakla suçlandığı ve prestijinin oldukça azaldığı bir döneme işaret etmektedir (Raadschelders & Vigoda-Gadot, 2015, s.240; Lindsay-Poland, 2018, s.192).³ Böyle

³ Kolombiya'da, 1980'lerin ortalarından itibaren şiddeti ve yoğunluğu artan iç savaş sırasında, paramiliter grupların bilhassa kırsal kesimlerde gerçekleştirdiği toplu katliamlara ordu mensuplarının ve polis birlikleri de dahil olmak üzere güvenlik güçlerinin yardım ettiği, en iyi ihtimalle göz yumduğu birçok vaka bulunmaktadır. Söz konusu "temizlik" vakalarının en çok bilineni belirli topluluklardan gençlerin rasgele seçilerek infaz edildiği ve daha sonra sahte delillerle kriminal gruplarla bağlantılı olduklarının iddia edildiği *falsos positivos* (olumlu hatalar) skandalıdır. Kolombiya'da, kontrgerilla mücadeleyi aşırı biçimde militarize eden Uribe döneminde (2002-2010), güvenlik güçleri, kendi üstlerinden gelen baskılarla birlikte, özellikle kırsal alandaki yerleşimlerde gelişigüzel biçimde sivilleri katletmişlerdir. 2002-2008 yılları arasında sayıları en az 6.000 olduğu tahmin edilen ve organize suç ya da gerilla örgütleriyle bağlantısı olmayan sivil, askerler ve paramiliter gruplar tarafından öldürülmüş; bedenlerinin yanına silah, uyuşturucu ve benzer suç unsuru teşkil eden cisimler bırakılarak kriminalize edilmiştir. Söz konusu cinayetlerle ilgili soruşturmalar ve davalar devam etmektedir. (HRW, 2021a).

bir konjonktürde, ilk olarak, daha demokratik ve katılımcı düzenleme olarak görülen 1991 Anayasası, Kolombiya Ulusal Polisini doğrudan hükümete rapor veren bir silahlı güç olarak tanımlamıştır. Aynı dönemde, sivil vatandaşların güvenlik güçleriyle ilişkilerini ve işbirliğini arttırmayı hedefleyen “Polis Meselelerine Vatandaş Katılımı Ulusal Sistemi” uygulamaya geçirilmiş ve Ulusal Polis Teşkilatının başına, kurulduğu tarihten beri ilk kez bir polis komiseri atanmıştır (Raadschelders & Vigoda-Gadot, 2015). 1991 düzenlemeleri, ayrıca, valilikler ve belediyeler gibi sivil otoritelerin polis üzerindeki yetkilerini arttırmış ve kentsel bölgelerde görev yapan polis güçleriyle kırsal alanda gerilla örgütlerine karşı mücadele eden ve organize suçlarla doğrudan mücadele eden polis güçlerini birbirinden ayırmıştır. Kırsal bölgede görev yapan birlikler, misyonları doğrultusunda, kentsel bölgedeki birliklerden daha militarize bir hâle getirilmiştir. Ancak, polis teşkilatında hedeflenen sivilleşme yetersiz kaynak ve mevcut kadroların değişime direnmesi gibi sebeplerle tam olarak gerçekleştirilememiştir. Yine, 1990’ların başından itibaren uyuşturucu kartellerini hedef alan *Bloque de Búsqueda* (Arama Bloğu) ve ardılları gibi militer polis birlikleri, sayısız insan hakları ihlali gerçekleştirmekle itham edilmiştir. Bunlara rağmen, 1993’ten itibaren büyük uyuşturucu kartellerinin dağıtılmasında oynadıkları rol, Kolombiya toplumu nezdinde polisin güvenilirliğinin artmasını sağlamıştır (Ibid).

1996’da gerçekleştirilen ve sivil vatandaşları birer ortak ve aynı zamanda hizmet alıcısı olarak benimseyen “kültürel reform” ve şehirlerde, bu yapılanmanın somut göstergeleri olan *Frentes de Seguridad Local* (Yerel Güvenlik Cepheleri) topluluk-merkezli polisliğin önemli göstergeleri olmuştur. 1998’den sonra, uyuşturucuya karşı savaşı ve kontrgerilla mücadeleyi merkeze alarak ABD’nin desteğiyle gerçekleştirilen *Plan Colombia* ile birlikte, polis, somut biçimde daha militarize hâle gelmiştir (Guzmán, 2012, ss.69-71; Lindsay-Poland, 2018, ss.52-53). 1999 yılı ve *Plan Colombia*’nın somut çıktılarından biri olarak Escuadrón Móvil Antidisturbios (*ESMAD*) kurulmuştur (Cruz, 2016).

ESMAD’ın görevleri:

1. Hukuki olarak terör eylemi niteliğindeki isyanları ve kamu düzenini bozan kalabalıkları idare etmek; kapanan yolların açılmasını ve bu gibi durumlarda kamusal veya özel alanlardan tahliyeleri sağlamak;
2. Kalabalıkların kontrolü ve idaresinin standart hâle getirilmesi için ülkedeki aktif birimlere ve polis okullarındaki eğitimlere yardımcı olmak;
3. Kamu düzeninin, güvenlik ve huzurun sağlanması için gerçekleştirirken güç kullanmayı zorunlu kılan durumlar sırasında uluslararası insanî hukuk sözleşme ve normlarının gerekliliklerini gözetmek;
4. Ülkedeki herhangi bir bölgede kamu düzenini ve toplumsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesini engelleyen veya değiştiren şiddet eylemlerini ve bu eylemleri gerçekleştiren gruplara tepki vermek, caydırmak ve kontrol etmek;
5. Kurumsal imajı geliştirmek için insan haklarının korunmasını ve toplulukla iletişim kurmak; iyi davranmak ve saygı göstermek;

6. Kadınlara, küçüklere ve cinsiyet topluluklarına yönelik polislik faaliyetlerini gözetmek ve bu gruplarla ilişkileri geliştirmek;
7. Gençlerin, küçüklerin ve kadınların dahil olduğu eylemler sırasında kalabalıklara yönelik prosedürlerin uygulanmasında insan haklarının korunmasına yönelik düzenlemeler, kanunlar ve sözleşmeleri gözetmek;
8. Kalabalıklara ve eylemlere müdahale etmek için görevlendirilen ekiplerin ve teçhizatın korunmasını ve bakımını gözetmek;
9. Kanuna, tüzüğe ve durumların doğallığına uygun biçimde hareket etmektir (La Policía Nacional, 2022).

ESMAD kurulduğu tarihten itibaren büyümüş ve görev alanı genişlemiştir. 2006'da 8 bölgede aktif hâlde 10 bölük ve 1.352 olan personel sayısı, 2019 itibarıyla 3.300'e ulaşmıştır (Hernandez, 2020). 2009'da yürürlüğe giren Kalabalık ve Gösteri Polislik El Kitabı'yla *ESMAD*'ın uluslararası insan hakları normları ve düzenlemelerine uyum sağlaması için düzenlemeler yapılmıştır (Temblones, 2019, s.23).⁴ Ancak, söz konusu düzenleme, genel olarak toplumsal hareketlere müdahaleleri esnasında katılımcıları hedef alması, uyguladığı aşırı şiddetin önüne geçememiş ve *ESMAD* yoğun biçimde orantısız güç kullanımı ve ağır insan hakları ihlalleriyle⁵ gündeme gelmiştir (WOLA, 2011; 2012; 2016; 2017; Temblones, 2019, ss.15-22; HRW, 2021b).⁶

Söz konusu şiddet eylemleri ve insan hakları ihlallerine bağlı olarak yapısı ve sorumluluklarının yeniden düzenlenmesi gerektiğine dair *ESMAD* birçok aktör tarafından eleştiriye uğramıştır. Bunlar arasında aralarında Human Rights Watch, Amerikalı İnsan Hakları Komisyonu gibi hükümet dışı örgütler ve 1990-1994 yılları arasında başkanlık yapan gelen César Gaviria da bulunmaktadır (RCN Radio, 2021; BBC, 2021b). Yakın tarihte ise, Kolombiya'da hükümet ile FARC arasında yürütülen barış müzakereleri sırasında, gerilla örgütü temsilcileri, aslı görevi ve varlık sebebi kontrgerilla mücadele olarak görülen *ESMAD*'ın kaldırılması gerektiği teklifinde bulunmuş; ancak, bu argüman yetkililer tarafından bu birimin

⁴ Söz konusu düzenlemelerin en önemlilerinden biri gaz fişeği ve şok tabancası gibi "daha az öldürücü" silahlar kullanımına geçilmesidir (Casas Ramírez, 2019, s.77).

⁵ Casas Ramírez'in (2019) birçok sivil toplum kuruluşu raporlarını baza alarak yaptığı kategorizasyona göre bunlar: 1) Bıçak ve kesici silahlarla yaralama; 2) Hem erkek hem de kadınlara cinsel istismar ve tehditler 3) halkın sindirilmesi için plastik mermi ve farklı gaz tipleri kullanma 4) orantısız güç ve yetki kullanımı 5) onurlu yaşam hakkını hedef alan ve yasadışı sayılan işkence ve aşağılama türü eylemlerde bulunma ; 6) savunmasız olan küçük yaş ve genç gruplarını kasti olarak hedef alma; 7) hukuksuz gözaltına alma uygulamaları; 8) vatandaşların ve kolektif grupların özel eşyalarını gasp etme veya bunlara zarar vermedir.

⁶ Bunlar arasında, *ESMAD*'ın müdahale ettiği olaylarda 2001'de Bogota'daki öğrenci protestoları sırasında Carlos Giovanni Blanco'nun öldürülmesi; 2005'teki öğrenci eylemleri sırasında Jhonny Silva Arangure'in öldürülmesi; 2006'da Oscar Salas'ın öldürülmesi; 2008'de Valle de Cauca'daki yerli protestoları sırasında dört kişinin öldürülmesi ve ayrıca 2013'teki tarım emekçileri grevindeki orantısız şiddet içeren eylemler sayılabilir (Cruz, 2016, ss.104-105).

mücadelesinin kamu düzenini sağlamak olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Barış anlaşmalarının imzalandığı 2016'dan sonra *ESMAD* daha da güçlendirilmiş (Casas Ramírez, 2019) ve paramiliterleşmiştir.⁷ Dolayısıyla, kuramsal kısımda sunulduğu üzere, genel itibariyle Kolombiya ulusal polisi ve özelde, bu çalışmanın odak noktasında olan *ESMAD* “askerî ceza kanununa tabi olması”, kendi elinde bulunan tank benzeri araçlar ve patlayıcı mühimmat itibariyle “bazı ağır silahlara ve ekipmana erişimi bulunma”, yetki ve sorumlulukları ve ayrıca eylemleri itibariyle “kamu düzenini sağlama” ve bunu yaparken “öldürücü olmayan cebire başvurma” ve son olarak merkeze bağlı biçimde bölge ve tabur esasına ve yukarıdan aşağıya emir-komuta usulüne göre düzenlenmiş olması itibariyle de “yüksek merkezileşme ve hiyerarşi seviyesi” kıstaslarına tam olarak uymaktadır. Bu bağlamda, *ESMAD* tam olarak paramiliter bir kolluk kuvveti tanımına uymaktadır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde 2021 protestoları sunulacak ve analize tabi tutulacaktır.

2019 – 2021 Kolombiya Protestoları

Latin Amerika, toplumsal hareketlerin sıklığı ve yoğunluğu açısından çok önemli örneklere sahne olmuş bölgelerden biri olarak kabul edilmektedir (Dill & Aminzade, 2017, ss.159-160; della Porta & Diani, 2020, s.21). Kolombiya'daki tarihsel süreçte de bilhassa yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, nicelik bakımından fazla ve oldukça çeşitli toplumsal harekete tanıklık edilmiştir (Ortiz vd., 2022). Ülkede, sivil toplum nezdinde var olan kurumlara karşı güvensizlik, korku ve siyasal partilerin kitlelerin taleplerine karşı yabancılığı gibi faktörler, 1970'lerden itibaren, ülkede boyutları ve katılımcılarının sayıları artan kitlesel protestoları tetiklemiştir (Cecilia García, 2001). Ayrıca, yine son on yıllar boyunca, Kolombiya'da, çoğunluğunu öğrenciler, öğretmenler, kamu çalışanları, sendika üyeleri, emekçi grupların ve emeklilerin oluşturduğu toplumsal mobilizasyonların odağında; gelir ve kaynakların dağılımındaki eşitsizliği arttıran politikaların olduğu gözlemlenmiştir (López-Pedrerros, 2019, ss.243-244). Bu şartlar altında, Kolombiya'da;

- 1958-1974 arasında 173;
- 1975-1990 arasında 476;
- 1991-2001 arasında 429;
- 2002-2010 arasında her yıl içinde 643; (2007'de 800; 2008'de 950) sayılarında kitlesel mobilizasyon⁸ gerçekleşmiştir (Ramírez & Cobos, 2018, ss.77-78).

⁷ 2020'de *ESMAD*'a yaklaşık 2 milyon Amerikan doları karşılığında alınan “Kronos” adlı protestolara müdahale araçlarının, patlayıcı mühimmat atabilme özelliği (Info Defensa, 2020) ve bu araçların 2021 protestoları sırasında katılımcıları bu araçlarla hedef alması (Pulzo, 2021) birimin militarizasyonuna doğrudan bir örnek teşkil etmektedir.

⁸ Toplumsal hareket olarak kabul edilen Kolombiya'daki devrimci gerilla hareketleri (Petras & Veltmeyer, 2019, s.181) bu verilerin dışındadır.

2000’li yılların başından itibaren meydana gelen yoğun artışın temel sebepleri arasında ise, ağırlaşan insan hakları ihlalleri ve paramiliter grupların gerçekleştirdiği sistematik katliamlar merkezî bir konumdadır (Ramírez & Cobos, 2018, s.82). Bununla birlikte, iç savaşın etkisi, uyuşturucu ticaretinin artması, aşırı derecede yoksunluk, siyasal ve temsili dışlanma ve yolsuzluk gibi etkenlerin sonucunda kamusal düzenin bozulması ve kurumların zayıflaması, kitlesel protestoların, toplumsal hareketlerin, sosyal liderlerin ve insan hakları savunucularının kriminalize edilmesine ve sıklıkla şiddet kullanılarak baskılanmalarına neden olmuştur (Tembloros, 2019; Amnesty International, 2020a).

Kolombiya’da bugün de devam eden protestoların başlangıcı Haziran 2019’da, Córdoba, Tierralta’da bir aktivistin faili meçhul biçimde öldürülmesine dayanmaktadır. María del Pilar Hurtado adlı sosyal liderin çocuklarının önünde öldürülmesi sivil toplumun tepkilerinin ve kamuoyunun merkezinde konumlanmıştır (Miranda, 2019). Söz konusu cinayet ve hedef alınan diğer insan hakları aktivistleri ve silah bırakan gerilla üyelerine suikastlere yönelik tepkiler sürerken, birçok sivil toplum örgütü ve sendika *Comité Nacional del Paro* (Ulusal Grev Komitesi) adı altında birleşmiş ve 21 Kasım 2019’da, ulusal grev yapılması kararı alınmıştır (Borda, 2020, s. 17-18). Bu tarihte, barış anlaşmasının uygulanmasının *de facto* askıya alınmasına, sosyal liderlerin sistematik olarak öldürülmesine, eğitimde eşitsizliğe, yolsuzluğa ve vergi reformuna karşı Kolombiya genelinde yüzbinlerce kişinin katıldığı protestolar başlamıştır. Ancak, sokaklara çıkan gruplara başta *ESMAD* olmak üzere kolluk kuvvetleri sert müdahalelerde bulunmuş ve ülkenin en büyük şehirlerinde biri olan Cali’de sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır (HRW, 2020). Diğer şehirlere yayılan eylemler ve kaos durumu karşısında, güvenlik güçleri bazı yerlerde sivillerin ölümüne neden olmuştur. Örneğin, 22 Kasım 2019’da, Buenaventura’da bir AVM’ye girmeye çalışan iki kişi polis tarafından vurularak hayatını kaybetmiştir (Caracol, 2019). Aynı gün, askerler, kamu düzenini sağlamak için, başkent Bogotá’da sokaklarda görev yapmaya başlamıştır (El País, 2019a).

25 Kasım 2019’da, Bogotá’da, eğitimde reform ve fırsat eşitliği için gerçekleştirilen protestolar sırasında, Dilan Cruz Medina adlı öğrenci bir *ESMAD* personeli tarafından başından vurularak öldürülmüştür (BBC, 2019). Söz konusu vakadan sonra protestolar daha da artmış ve Cruz, hükümet karşıtı protestoların simgelerinden birine dönüşmüştür (El País, 2019b). Protestolar sırasında, bazı şehirlerde eylemler şiddete dönüşmüş ve vandal gruplar kamu binalarını ve güvenlik güçlerini de hedef almıştır. Örneğin, 2 Aralık 2019’da, Medellín’de kim tarafından yapıldığı belli olmayan el yapımı bombanın patlaması sonucunda üniversite öğrencisi Julián Orrego Álvarez hayatını kaybetmiştir (El Tiempo, 2019). Bununla birlikte, protestolara katılım azalmaya başlamış ve 2020’de başlayan küresel Covid-19 salgınının da etkisiyle etkinliğini kaybetmiştir. Öte yandan, Ulusal Grev Komitesi’nin hükümete taleplerini sunduğu görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamamıştır (El Colombiano, 2020).

8 Eylül 2020’de, Bogotá’da Javier Ordóñez adlı avukat, salgın önlemlerine uymadığı gerekçesiyle polisin kendisini defalarca şok tabancısıyla vurması sonucunda hayatını kaybetmiştir (Amnesty International, 2020b). Cinayeti protesto etmek için sokaklara çıkan vatandaşlara 9 ve 21 Eylül arasında süren gösterilerde yapılan müdahalenin sonucunda 13 kişi hayatını kaybetmiş ve yüzlercesi yaralanmıştır (CNN Español 2020; HRW, 2021a). Bu dönemdeki, protestolar 2020 yılının sonlarına kadar devam etmiş; ancak, pandeminin ülke çapında ağırlaşması nedeniyle gösteriler azalmıştır. Protestolar sırasında güvenlik güçlerinin kullandığı orantısız şiddet sebebiyle görülen davaların sonucunda Kolombiya Yüce Mahkemesi, güvenlik güçlerinin, protestolara katılan kişilere karşı “sistemik şiddet içeren” müdahaleleri yüzünden düzenleme yapılmasını, vatandaşların güvence altında bulunan protesto hakkını gerçekleştirmesine müdahale edilmemesini, zarar gören vatandaşlardan İçişleri ve Savunma Bakanlıklarının özür dilemesini ve ayrıca, 12 kalibrelik mermilerin kullanılmasını yasaklamıştır (BBC, 2020).

Mart 2021’e gelindiğinde Caquetá Eyaletinde, silah bırakmamış olan FARC üyelerinin hedef alındığı iddia edilen bir operasyonda, iki özel hareket uçağının, aslında yaşları 16’dan küçük olan sekiz çocuğu bombalayarak öldürdüğü ortaya çıkmıştır. Söz konusu durum, Kolombiya’da yakın tarihin en büyük sistemik sivil katliamlarından biri olan *falsos positivos* skandalının yeniden gündeme gelmesine ve güvenlik söylemlerinin protesto eleştirilmelerine neden olmuştur (Semana, 2021a).

2021 Nisan ayının başında hükümetin meclise sunduğu “Sürdürülebilir Dayanışma Yasası”nın içeriği –bireysel gelirler üzerinde vergilendirmenin yeniden düzenlenmesi noktasında, orta sınıf ve geliri daha az olan gruplardan daha çok vergi alınması (BBC, 2021a) – devam eden toplumsal memnuniyetsizlik ve biriken öfke – barış sürecinin durması⁹; salgın yönetimindeki başarısızlık; güvenlik güçlerinin uygulamaları, yeniden ve 2019’dakine kıyasla daha çok katılımı *Comité Nacional del Paro*’nun (Ulusal Grev Komitesi) örgütlenmesine neden olmuştur. Aralarında

⁹ Kolombiya’da, zorla yerinden edilme ve toprakların ve kaynakların adaletsiz olarak dağıtılması ülkedeki en önemli sorun olagelmıştır. Aslına bakılırsa, başta FARC ve birçok gerilla örgütü, varlıklarını ve eylemlerini bu söylem üzerinden meşru kılama yoluna gitmiştir. 2016’da imzalanan Barış Anlaşmalarının önemli bir bölümü de bilhassa kırsal bölgelerde yaşayan nüfusların toprak sorunlarını ve haklarını düzenlemektedir. 2016’daki anlaşmalardan önce 2011’de yürürlüğe giren *La Ley de Víctimas y Restitución de Tierras*’ın (Kurbanlar ve Toprakların Sahiplerine İadesi Yasası) uygulanmasında ortaya çıkan zorluklar ve uygulamalar, toprak sorununu çözülmekten uzak bir noktaya getirmiştir. Üstelik, Venezuela’daki siyasal ve ekonomik krizin en çok etkilediği ülkelerden biri de Kolombiya’dır. 2017 ve 2018’de, 1 milyondan fazla Venezuelalı’nın Kolombiya’ya giriş yapması, süregiden toprak ve yerleşim sorununu daha kötü hâle getirmiştir (Rochlin, 2020). Tüm bunlar göz önünde bulundurularak Kolombiya’nın, dünyada toprak paylaşımının en adaletsiz olduğu ülkelerden biri olduğunun söylenmesi mümkündür. Dolayısıyla, 2021’dekilere ve önceki protestolara katılımın bu denli fazla olması devam eden toprak sorunuyla birlikte düşünüldüğünde daha anlaşılır hâle gelmektedir.

Central Unitaria de Trabajadores (Merkezî İşçi Sendikası), *Confederación Nacional del Trabajo* (Ulusal İşçi Konfederasyonu), *Confederación de Trabajadores de Colombia* (Kolombiya İşçi Konfederasyonu) gibi yüzbinlerce üyesi bulunan sendikalar ve *Organización Nacional Indígena de Colombia* (Kolombiya Ulusal Yerli Örgütü) ve *Consejo Regional Indígena del Cauca* (Cauca Bölgesel Yerli Konseyi) gibi milyonlarca yerli nüfusu temsil eden diğer sivil toplum kuruluşları, “*ESMAD*’ın ve diğer güvenlik birimlerinin anayasal haklarını kullanacak gerçekleştirecekleri yürüyüşlere kendi bildiği ve uyguladığı yöntemlerle müdahale etmemesi” yönünde özel bir vurguda bulunarak, 28 Nisan’da protestolara başlayacaklarını deklare etmiştir (Semana, 2021b).

Protestolar ve eylemler, pratikte Anorí’deki yerli gruplarının ve diğer büyük şehirlerde lojistik sektörü çalışanlarının, bazı yolları kapatmasıyla başlamıştır. Başta Cali ve diğer şehirlerde sivil toplum kuruluşlarının organize protestolarıyla yayılan eylemler, şiddet olaylarına dönüşmüş; bazı bölgelerde “işgalci” olarak tanımlanan İspanyol kökenli sembolik kişilerin heykelleri parçalanmıştır (BBC, 2021a). Akabinde, Cali’de kamu düzeninin sağlanması için polis birlikleri ve askerler sokaklarda görev yapmaya başlamıştır. Cali ve daha sonra Medellín ve Bogotá’da birçok eylemciye, polis birlikleri aşırı güç kullanarak müdahale etmiştir. Bu kompozisyonda, protestoların 5. gününde 17 kişi (1’i polis) öldürülmüş; 700’den fazla kişi yaralanmıştır (CIDH, 2021). Sürekli artan polis şiddeti ve vandallık olayları karşısında¹⁰, aralarında bazı Latin Amerika ülkelerinin devlet başkanlarının da bulunduğu aktörler, ayrıca Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar, Kolombiya hükümetine olayların diyalogla çözülmesi yönünde telkinde bulunmuştur (Amnesty International, 2021a; Lemos, 2021; El Comercio, 2021). Öte yandan, Amerikalı Uluslararası İnsan Hakları Komisyonu (CIDH) olayları gözlemlemek için Mayıs ayında ülkeye temsilci göndermek istemiş; ancak, bu talep, hükümet tarafından önce reddedilmiş; sonra Haziran ayı için izin verilmiştir (El Tiempo, 2021a).

Protestoların artarak devam ettiği Mayıs ayında, önce Sürdürülebilir Dayanışma Yasası ve yine aynı biçimde tepki çeken Sosyal Güvenlik Düzenlemesi iptal edilmiştir. Hükümetin bir yandan Ulusal Grev Komitesi temsilcileriyle görüşürken öte yandan protestolara yönelik müdahalelerin sürekli olarak daha militarize hâle getirilmesi ve buna ek olarak, başta polis reformu, olmak üzere diğer düzenlemelerin, beklentilere karşılık verecek nitelikte olmaması hususları ciddi eleştirilere maruz kalmıştır (Gómez Polo, 2021; El Espectador, 2021). CIDH tarafından hazırlanan ve şiddete başvuran grupların hem de *ESMAD*’ın merkezinde olduğu ağır insan hakları ihlallerini tanıyan ve tavsiyelerde bulunan rapor, Başkan

¹⁰ Bunlar arasında, en başta, Tuluá Adalet Sarayının, Popayán’daki Adli Tıp Kurumu ve Savcılık binalarının, La Plata Belediye binasının yakılmaları; ayrıca özel mülklere, diğer kamu kurumlarına ait araçlara ve toplu taşıma ağlarına yapılan saldırılar sayılabilir. Eylemlerin, yalnızca Nisan ve Mayıs aylarında yol açtığı zararın 3 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir (CIDH, 2021, ss.29-30).

Duque tarafından “suça karşı tolerans gösterme tavsiyesi” olarak nitelendirilmiş ve reddedilmiştir (BBC, 2021d). Duque yönetiminin Ulusal Grev Komisyonu temsilcileriyle yaptığı görüşmelerden de bir sonuç alınamamış (DW, 2021) ve eylemler devam eden aylarda da nispeten azalarak devam etmiştir (Torrado, 2021).

2021 Kolombiya Protestoları ve Polis Şiddetinin Analizi

HRW verilerine göre 28 Nisan 2021’den Ağustos’a kadarki sürede ise 68 ila 75 kişinin öldüğü ve bunların 16’sı polis tarafından ateşli silahlarla gerçekleştirildiği kayda geçmiştir. Bunlara ek olarak 419 kişi zorla kaybedilmiş; 1100 kadar protestocu, şiddete ve cinsel saldırıya uğramıştır (Caracol, 2021). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, aynı tarihlerde 46 kişinin kesin olarak öldüğünü ve bunlardan 28 vakanın güvenlik güçlerinin uyguladığı orantısız şiddet sonucunda gerçekleştiğini raporlamıştır (BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 2021). Son olarak, CIDH (2021) raporuna göre 51 kişi hayatını kaybetmiş, 1.113 kişi yaralanmış, 783 kişi için kayıp başvurusunda bulunulmuştur. Rapor, birçok vandallık eylemine ve polisin de bazı gruplar tarafından hedef alınmasına vurgu yaparken, en çok göze çarpan konu; *ESMAD*’ın bir birim olarak varlığının ve eylemlerinin “barışçıl protestoları hedef alan” bir tehdit olarak algılanmasına ve bu birime ait personelin, haklarındaki iddialar ve kanıları sosyal ve ulusal medyada güçlendiren eylemleri olmuştur. Bunlar arasında, cinsel saldırı, tehdit, istismar, basın mensuplarını kasti olarak hedef alma, ilk yardım gerektiren durumlarda engelleme, gasp gibi iddialar ve şikayetler bulunmaktadır.¹¹ Örneğin, 2020 yılında *ESMAD*’ın envanterine eklenen acil müdahale araçlarının 2021 Protestoları sırasında göstericileri rastgele ve doğrudan hedef aldığı görüntüler ciddi tartışmalara yol açmıştır (Pulzo, 2021).

Öte yandan, hem sivil toplum kuruluşları hem de uluslararası gözlemciler kuruluşları tarafından hazırlanan raporlarda, Kolombiya’da özellikle *ESMAD*’a karşı katı yargıların ve tepkilerin olduğu birçok kez vurgulanmıştır. Barışçıl gösteriler sırasında *ESMAD*’a karşı tepkiler birçok pankarta konu olurken (BBC, 2021b), güvenlik güçleri ve ülkenin birçok şehrindeki *CAI* merkezleri saldırıya uğramış ve ateşe verilmiştir (BBC, 2021c). Protestoların ikinci gününde, Cali’deki *CAI* merkezinde bir kadın polis cinsel istismara uğramıştır (CIDH, 2021, s.15). Dolayısıyla, hem kolluk kuvvetleri hem de protestocular arasındaki zaten var olan yargılar ve birikmişlik 2021 Protestoları sırasında en şiddetli biçimde tezahür etmiştir. Della Porta ve Reiter’in (1998) hatırlattığı üzere, polis teşkilatı ciddi bir hafızaya sahiptir: daha önceki protestolarda kendilerini hedef alan gruplar ve genel

¹¹ 12 Mayıs 2021’de, 17 yaşındaki bir kadın, *ESMAD* personeli tarafından taciz edildiğini görüntüleyen ve göz altında geçirdiği sürede cinsel istismara uğradığını sosyal medya üzerinden beyan ettikten sonra intihar etmiştir. Söz konusu durum, *#ElCasoDeAlisonEs* etiketiyle, Kolombiya’da kadınların güvenlik güçleri tarafından şiddet ve tacize uğramasına yönelik protestoların sembollerinden birine dönüşmüştür (Semana, 2022) - <https://www.semana.com/semana-tv/vicky-en-semana/articulo/el-caso-de-alison-en-popayan-se-suicidio-tras-presunto-abuso-sexual-del-esmad/202126/>

eleştirilerle, bir sonraki etkileşimlerinde rövanşist bir tutum sergileyebilirler. Bu bağlamda, *ESMAD*'ın 2019'dan itibaren protestoculara karşı dozu artan bir şiddet uygulaması daha anlaşılır hâle gelmektedir.

Bununla birlikte, göz önünde bulundurulması gereken bir diğer nokta, iç savaşın Kolombiya'da neredeyse aralıksız olarak devam etmesi ve ülkede 1980'lerden itibaren çok yaygın biçimde organize suç örgütlerinin etkin olduğudur. Bu açıdan, ülkede, belirli bir dönem boyunca şiddeti profesyonel olarak uygulamış silah bırakmış gerilla ya da organize suç örgütü mensuplarının var olduğu bir vakıadır. Ancak, bu durum, hükümetin birden fazla kez deklare ettiği “gösterilerin arkasında silah bırakmayan gerilla gruplarının” ve gösterilerin “organize kriminal eylemler” (El Tiempo, 2021b; Reuters, 2021) olduğu argümanına temel teşkil etmekten uzaktır. Bu noktada, Kolombiya'da yıllarca “içerdeki düşman” olarak görülen gerilla ve organize suç örgütleriyle mücadele etmiş güvenlik mekanizmaları ve 1999'da, bu tehdide karşı bu gruplara karşı mücadeleyi sürdürmek amacıyla kurulmuş *ESMAD*'ın (Casas Ramírez, 2019, s.79), bir tür özerklik kazanarak kendi şiddet repertuarını belirlediğini (Pardo, 2020; Uildriks, 2009) söylemek mümkündür. Söz konusu durumun en somut örneklerinden ikisi; *ESMAD* tarafından müdahale edilen gösterilerde son 10 yıldır yüzlerce kişinin gözlerine isabet eden fişekler sonucu görme yetisini kaybetmesidir (Amnesty International, 2021b). Son olarak, 2021 protestolarında, tahminen 1.000'den fazla kişinin göz travması yaşadığı kayıtlara geçmiştir (HRW, 2021b); söz konusu durum CIDH (2021, s.13) raporunda öldürücü olmayan silahların, prosedürlerin dışına çıkıldığında ve kullanım amacına göre cinayete yol açabileceği uyarısıyla eleştirilmiştir. İkincisi ve daha önemlisi, *ESMAD* personelinin yetkilerini suistimal ederek bazı vatandaşları tehdit etmesi ve şiddet uygulamasıdır. 2021 Protestoları sırasında göz altına alınan yaklaşık 7.000 kişinin birçoğu, Ulusal Polis Yönetmeliği'nin 155. maddesinde tanınan ve kişilerin güvenliği için bir yerden bir yere transfer edilmesini öngören “*traslado de protección*” (koruma transferi) uygulamaları ile nereye götürüldüklerini bilmeden özgürlüklerinden yoksun bırakıldıklarını, şiddete uğradıklarını, taciz edildiklerini, yakınlarına haber verilmediğini ve son olarak “zorla kaybedilmek”le tehdit edildikleri yönünde şikayette bulunmuştur (CIDH, 2021, ss.22-23).

Son olarak, çalışmanın ikinci bölümünde değinildiği üzere, Kolombiya'da polis teşkilatı ve *ESMAD* İçişleri Bakanlığı yerine Savunma Bakanlığına bağlı birimlerdir. Bu bağlamda, bu birimlere ait personelin yasadışı olmakla itham edilen uygulamaları muvazzaf hizmet esnasında gerçekleştiği kabul edilmekte ve askerî ceza kanununa tabi olmaktadır. Bu durum, bir tür örtülü cezasızlık yaratması ve daha sonra gerçekleşmesi muhtemel gösterilerde suistimal edileceği düşüncesiyle birçok sivil toplum ve uluslararası kuruluşun eleştirilerine ve tavsiyelerine konu olmaktadır (Temblares, 2019; HRW, 2021b; CIDH, 2021, s.40; Amnesty International, 2022). Bu bağlamda, hukuksal bir düzenlemenin yapılması kadar uygulanmasının da önemli olduğu hatırlatılarak söz konusu şartlar altında, polis reformunun sivil toplumla güvenlik güçleri arasındaki etkileşimi olumlu etkileyeceği ve orta vadede

barışın tesisi ve kalıcılığın sağlanmasına yönelik kaçınılmaz olduğunun söylenmesi mümkündür.

SONUÇ

Bu çalışmada, Nisan 2021’de, Kolombiya’da, sağlık sistemi reformu ve vergi düzenlemeleri tekliflerinden sonra başlayan protestolar ve ülkenin güvenlik mekanizmaları ve yapılanmasında çevik kuvvet birimi olarak görev yapan *ESMAD*’ın orantısız şiddet eylemlerinin etkileri ve sonuçları ele alınmıştır. 2019 ve 2020’da, yine polis şiddeti yüzünden kitlelerin protestoların karşısında olduğu gibi, hükümet, önce polis birimlerini daha sonra ulusal ordu birliklerini kamusal düzeni sağlamak üzere görevlendirmiştir. Hükümetin ikinci stratejisi ise protestoları silah bırakmayan gerilla örgütleri ve organize suç örgütleriyle ilişkilendiren bir söylem kullanarak kriminalize etme girişimi olmuştur. Hem sivil toplumun hem de uluslararası aktörlerin verdiği tepkiler ve insani bilançonun ağırlaşması üzerine, reform ve yasa teklifleri geri çekilmiştir; ancak, sıklıkla eleştirilen polis teşkilatının yeniden düzenlenmesine dair somut bir adım atılmamıştır.

Çalışmanın ilk kısmında Kraska ve ortaya koyduğu modeli takip eden yazarların geliştirdiği polis teşkilatının ve polisliğin paramiliterleşmesi sunulmuştur. Buna göre, ikinci kısımda, Kolombiya’da polisin ve *ESMAD*’ın askerî ceza kanununa tabi olması; bazı ağır silahlara ve ekipmana erişimi bulunması; yetki, sorumlulukları ve eylemleri itibarıyla, kamu düzenini sağlama ve bunu yaparken öldürücü olmayan cebire başvurması ve yüksek merkezileşme ve hiyerarşi seviyesi kıstaslarına uyması nedeniyle tam olarak paramiliterleştiği ortaya konulmuştur. Aynı bölümde, *ESMAD*’ın kurulduğu tarihten itibaren aşırı şiddete başvurması sebebiyle eleştirildiğine dikkat çekilmiştir. Söz konusu birimin kurulma amacı, 1960’lardan beri varlığını ve eylemlerini sürdüren gerilla gruplarına ve ayrıca 1980’lerden itibaren ülkenin en büyük kronik sorunlarından birine dönüşen organize suçla mücadeledir. Ancak, 2016’da *FARC*, silah bırakmış ve organize suçla mücadelede önemli kazanımlar elde edilmiştir. Buna rağmen, *ESMAD* ve polis teşkilatı yapılanması daha da militarize edilmiş ve 2019-2021 Protestolarına müdahalelerin de somut biçimde ortaya koyduğu üzere muhalif grupları ve sivil toplumu bir “iç düşman” niteliğine konumlandırmıştır. Bu durum, özellikle 2002-2010 yılları arasında Uribe döneminde ve bu anlayışın mirasçısı olarak görülen Duque yönetiminde daha belirgin hâle gelmiştir. Bu bağlamda, Kolombiya örneğinde, daha çok toplumsal hareketler karşısında başta *ESMAD* ve polis teşkilatı üzerinden “devletin kendini yeniden üretmesi” (Wood, 2014: 11) argümanını öne süren “devlet-inşası” modeline uyduğu görülmektedir. Birinci bölümde değinildiği üzere, söz konusu model her ne kadar Avrupa-merkezli olması bakımında indirgemeci bir yan barındırır da Kolombiya ve diğer Latin Amerikalı ülkelerdeki süreçler bu yaklaşımı test etmek ve geliştirmek açısından önemli örnekler sunmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma, 2021 Protestolarına yönelik polis şiddetinin etkisini inceleyerek ve anlamlandırarak toplumsal hareketler, siyasal şiddet ve polislik literatürüne bu şekilde katkı sunmaktadır.

Son olarak, çalışmanın özellikle son iki bölümde daha detaylı biçimde ele alındığı üzere, Kolombiya’da güvenlik güçlerinin, sivilleri hedef alan aşırı şiddetinin kronikleşmiş bir devamlılık arz ettiği görülmektedir. Söz konusu müdahalelerin, hem ardıl protestoların ortaya çıkmasını tetiklediği hem de daha çok eylemcinin protestolara katılmalarına neden olduğu savunulmuştur. Bu noktada, farklı disiplinlerde yapılan çalışmaların şiddetin protestolara katılımı arttırdığı argümanı, Kolombiya örneği üzerinden doğrulanmıştır. Bu bağlamda, çalışma hem iç çatışmaların devam ettiği ülkelerde toplumsal mobilizasyonu hem de polis militarizasyonunun etkilerini konu edinecek ilerideki çalışmalar için bir örnek vaka sunmakta ve diyalog zemini açmaktadır.

KAYNAKÇA

Adam-Troian, J., Çelebi, E. & Mahfud, Y. (2020). “Return of the repressed”: Exposure to police violence increases protest and self-sacrifice intentions for the Yellow Vests. *Group Processes & Intergroup Relations*, 23 (8), 1171-1186. <https://doi.org/10.1177/1368430220920707>.

Amnesty International (2020a). Colombia: Why do they want to kill us?: Lack of safe space to defend human rights in Colombia. <https://www.amnesty.org/en/documents/amr23/3009/2020/en/>, (Erişim Tarihi: 04.11.2021).

Amnesty International (2020b). Colombia: Amnesty International condemns torture and excessive use of force by police. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/09/colombia-amnistia-condemna-tortura-uso-excesivo-fuerza/>, (Erişim Tarihi: 05.11.2021).

Amnesty International (2021a). Colombia: Amnesty International denounces militarized response and police repression of demonstrations. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/05/colombia-amnistia-denuncia-respuesta-militarizada-represion-policial/>, (Erişim Tarihi: 07.11.2021).

Amnesty International (2021b). Colombia: Shoots on sight: eye trauma in the context of the National Strike. <https://www.amnesty.org/en/documents/amr23/5005/2021/en/>, (Erişim Tarihi: 07.11.2021).

Amnesty International (2022). Repression in the Spotlight. <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2022/02/repression-in-the-spotlight/>, (Erişim Tarihi: 08.03.2022).

Anisin, A. (2016). Violence begets violence: Why states should not lethally repress popular protest. *The International Journal of Human Rights*, 20 (7), 893-913. DOI: 10.1080/13642987.2016.1192536.

Balko, R. (2013). *Rise of the Warrior Cop: The Militarization of America’s Police Forces*. New York: Public Affairs.

Bayerl, P. S., Karlović, R., Akhgar, B. & Markarian, G. (2017). *Community Policing – A European Perspective: Strategies, Best Practices and Guidelines*. Cham: Springer.

BBC (2019). Paro en Colombia: Dilan Cruz, el joven que murió por un disparo de la policía durante las protestas en Colombia. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-50548793>, (Erişim Tarihi: 12.11.2021).

BBC (2020). El inédito fallo de la Corte Suprema en Colombia que le ordena al gobierno garantizar la protesta pacífica y pedir perdón por excesos de la policía. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-54268218>, (Erişim Tarihi: 14.11.2021).

BBC (2021a). Paro nacional en Colombia: miles de personas marchan en protesta por la reforma tributaria en medio de un grave repunte de casos de coronavirus. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-56897151>, (Erişim Tarihi: 15.11.2021).

BBC (2021b). Protestas en Colombia: qué es el Esmad, el cuestionado escuadrón antidisturbios señalado por las muertes de manifestantes en ese país. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-56910574>, (Erişim Tarihi: 13.11.2021).

BBC (2021c). Protestas en Colombia: por qué el choque entre manifestantes y policías es tan profundo (y cómo los CAI se convirtieron en un símbolo de lucha). <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-57016978>, (Erişim Tarihi: 14.11.2021).

BBC (2021d). El duro informe de la CIDH sobre las protestas en Colombia que Iván Duque rechaza. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-57758530>, (Erişim Tarihi: 09.11.2021).

Bieler, S. (2016). Police militarization in the USA: The state of the field. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 39, 586–600.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (2021). El Paro Nacional 2021: Lecciones aprendidas para el ejercicio del derecho de reunión pacífica en Colombia. https://www.hchr.org.co/documentoseinformes/documentos/Colombia_Documento-lecciones-aprendidas-y-observaciones-Paro-Nacional-2021.pdf, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

Bonner, M. D. (2019): What democratic policing is ... and is not. *Policing and Society*, 30 (9), 1044-1060. DOI: 10.1080/10439463.2019.1649405

Bonner, M. D. & Dammert, L. (2021). Constructing police legitimacy during protests: frames and consequences for human rights. *Policing and Society*. DOI: 10.1080/10439463.2021.1957887.

Bonner, M. D., Seri G., Kubal, M. T. & Kempa, M. (2018). Introduction: Police Abuse in Contemporary Democracies. M. D. Bonner, et. al. (Der.), *Police Abuse in Contemporary Democracies* içinde (ss. 1-27). Cham: Palgrave Macmillan.

Borda, S. (2020). *Parar para Avanzar: Crónica del movimiento estudiantil que paralizó a Colombia*. Bogotá: Planeta.

Bosworth, M. (2008). Border Control and the Limits of the Sovereign State. *Social and Legal Studies*, 17 (2), 199-215.

Brogden, M. & Nijhar, P. (2005). *Community Policing: National and International Models and Approaches*. Londra: Willan Publishing.

Camacho Leyva, B. (1993). Etapa contemporánea 1974-1990. C. C. Schrader (Der.), *Historia de las Fuerzas Militares de Colombia: Policía* içinde (ss. 257-284). Bogotá: Planeta.

Caracol (2019). Mueren dos jóvenes en lo que habría sido un violento intento por ingresar a centro comercial. <https://noticias.caracoltv.com/valle/mueren-dos-jovenes-en-lo-que-habria-sido-un-violento-intento-por-ingresar-a-centro-comercial>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

Caracol (2021). HRW denuncia un “patrón de dispersión arbitraria en las manifestaciones”. https://caracol.com.co/radio/2021/06/09/nacional/1623215872_637462.html, (Erişim Tarihi: 09.11.2021).

Cárdenas, F. A. L. (1993). El Primer Siglo de la República. C. C. Schrader (Der.), *Historia de las Fuerzas Militares de Colombia: Policía* içinde (ss. 97-144). Bogotá: Planeta.

Carey, S. C. (2010). The Use of Repression as a Response to Domestic Dissent. *Political Studies*, 58 (1), 167–86.

Carreras, M. & Pion-Berlin, D. (2017). Armed Forces, Police and Crime-fighting in Latin America. *Journal of Politics in Latin America*, 9 (3), 3-26. <https://doi.org/10.1177/1866802X1700900301>.

Casas Ramírez, D. A. (2019). Esmad, seguridad y posacuerdo: perspectivas sobre la protesta en Colombia. *Ciencias Sociales y Educación*, 8 (16), 73-89. <https://doi.org/10.22395/csye.v8n16a5>.

Casey, J. & Pike, D. (2009). Fit for Purpose: Working with the Community to Strengthen Policing in Victoria, Australia. D. Wisler & I.

Onwudiwe (Der.), *Community Policing: International Patterns and Comparative Perspectives* içinde (ss.189-214). Boca Raton: CRC Press.

Cecilia García, M. C. (2001). Luchas y Movimientos Cívicos en Colombia Durante Los Ochenta y Los Noventa, Transformaciones y Permemencias. M. Archila & M. Pardo (Der.), *Movimientos Sociales, Estado y Democracia en Colombia* içinde (ss. 88-124). Bogotá: Lito Camargo.

Cheurprakobkit, S. (2002). Community policing: Training, definitions and policy implications. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 25 (4), 709–725.

CNN (2020). Varios muertos en protestas en Bogotá por la muerte de Javier Ordóñez tras ser golpeado por la policía. Esto es lo que sabemos. <https://cnnespanol.cnn.com/2020/09/10/varios-muertos-en-protestas-en-bogota-por-el-fallecimiento-de-javier-ordonez-tras-ser-golpeado-por-la-policia-esto-es-lo-que-sabemos/>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

Cole, B. (2017). ‘One for All and All for One’: Fostering Accountability in Community Policing. P. S. Bayerl (Der.), *Community Policing – A European Perspective: Strategies, Best Practices and Guidelines* içinde (ss.21-34). Cham: Springer.

Comisión Interamericana de Derechos Humanos (CIDH) (2021). *Observaciones y recomendaciones: Visita de trabajo a Colombia*. https://www.oas.org/es/cidh/informes/pdfs/ObservacionesVisita_cidh_Colombia_spA.pdf, (Erişim Tarihi: 30.11.2021).

Cruz, E. (2016). *Fuerza Pública, Negociaciones de Paz y Posacuerdo en Colombia*. Bogotá, Colombia: Ediciones desde abajo.

Dammert, L. (2019). Challenges of Police Reform in Latin America. R. Sieder, K. Ansolabehere & T. Alfonso (Der.), *Routledge Handbook of Law and Society in Latin America* içinde (ss. 259-277). New York: Routledge.

Davenport, C., Johnston, H. & Mueller, C. (2005). *Repression and Mobilization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Davis, D. E. (2008). Who Polices the Police? The Challenges of Accountability in Democratic Mexico. M. Hindon & T. Newborn (Der.), *Policing Developing Democracies* içinde (ss. 188-213). New York: Routledge.

della Porta, D. & Diani, M. (2020). *Social Movements: An Introduction*, 3. Baskı. Hoboken: Blackwell Publishing.

della Porta, D. & Reiter, R. (Der.) (1998). *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western democracies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

della Porta, D. & Tarrow, S. (2012). Interactive Diffusion the Coevolution of Police and Protest Behavior with an Application to Transnational Contention. *Comparative Political Studies*, 45, 119–52.

della Porta, D., Peterson A. & Reiter H. (2006). *The Policing of Transnational Protest*. Aldershot: Ashgate.

Dias Felix, A. & Hilgers, T. (2020). Community oriented policing theory and practice: global policy diffusion or local appropriation? *Policing and Society*, DOI: 10.1080/10439463.2020.1776280.

Dill, B. & Aminzade, R. (2017). Historians and the Study of Protest. C. Roggeband & B. Klandermans (Der.), *Handbook of Social Movements Accross Disciplines* içinde (ss. 141-183). Amsterdam: Springer.

DW (Deutsche Welle) (2021). Colombia: suspenden diálogo entre el Comité del Paro y el Gobierno. <https://www.dw.com/es/colombia-suspenden-diálogo-entre-el-comité-del-paro-y-el-gobierno/a-57797274>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

Earl, J. (2011). Political Repression: Iron Fists, Velvet Gloves, and Diffuse Control. *Annual Review of Sociology*, 37, 261–84.

Echeverri Ossa, B. (1993). Nueva Era de la Policía Nacional. C. C. Schrader (Der.), *Historia de las Fuerzas Militares de Colombia: Policía* içinde (ss. 207-238). Bogotá: Planeta.

Eck, K., Conrad C. R. & Crabtree, C. (2021). Policing and Political Violence. *Journal of Conflict Resolution*, 65 (10), 1-16. DOI: 10.1177/00220027211013083.

El Colombiano (2020). Sin acuerdos finalizó primera reunión de 2020 entre Comité del Paro y Gobierno. <https://www.elcolombiano.com/colombia/sin-acuerdos-finalizo-primera-reunion-entre-comite-del-paro-y-gobierno-DC12455152>, (Erişim Tarihi: 06.03.2022).

El Comercio (2021). La Unión Europea condena el “uso desproporcionado de la fuerza” en las protestas en Colombia. <https://elcomercio.pe/mundo/europa/colombia-la-union-europea-condena-el-uso-desproporcionado-de-la-fuerza-en-las-manifestaciones-contra-la-reforma-tributaria-de-ivan-duque-noticia/>, (Erişim Tarihi: 05.03.2022).

El Espectador (2021). Comisión Primera de la Camara hunde proyecto de reforma a la policía de la oposición. <https://www.elespectador.com/politica/comision-primera-de-la-camara-hunde-proyecto-de-reforma-a-la-policia-de-la-oposicion/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

El País (2019a). Las protestas se intensifican en Colombia y Duque saca el Ejército a las calles. https://elpais.com/internacional/2019/11/22/america/1574461911_239534.html, (Erişim Tarihi: 02.03.2022)

El País (2019b). Dilan Cruz, símbolo de las protestas en Colombia. https://elpais.com/internacional/2019/11/25/colombia/1574638930_591290.html, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

El Tiempo (2019). ¿Quién era el joven que falleció porque se le explotó una papa bomba? <https://www.eltiempo.com/colombia/medellin/julian-andres-orrego-joven-que-murio-por-para-bomba-cerca-de-universidad-de-antioquia-439824>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

El Tiempo (2021a). La visita de la CIDH a Colombia será el 8 de junio. <https://www.eltiempo.com/politica/gobierno/cidh-llegaria-a-colombia-el-8-de-junio-592525>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

El Tiempo (2021b). Vicepresidenta afirma que campaña en redes detonó las protestas en Colombia. <https://www.eltiempo.com/politica/gobierno/marta-lucia-ramirez-acusa-a-las-redes-sociales-de-detonar-protestas-617075>, (Erişim Tarihi: 09.03.2022).

Fernandez, L. A. (2008). *Policing Dissent: Social Control and the Anti-Globalization Movement*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Ferree, M. M. (2005). Soft Repression: Ridicule, Stigma, and Silencing. C. Davenport, H. Johnston & C. Mueller (Der.), *Repression and Mobilization* içinde (ss. 138-155). Londra: University of Minnesota Press.

Flores-Macias, G. & Zarkin, J. (2019). The Militarization of Law Enforcement: Evidence from Latin America. *Perspectives on Politics*, 19 (2), 519–538. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1537592719003906>.

Frühling, H. (2009). Recent Police Reform in Latin America. N. Uildriks (Der.), *Policing Insecurity: Police Reform, Security, and Human Rights in Latin America* içinde (ss. 21-46). Lanham: Lexington Books.

Frühling, H. (2012). A Realistic Look at Latin American Community Policing Programmes. *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 22 (1), 76-88. DOI: 10.1080/10439463.2011.636816.

Garland, D. (1996). The Limits of the Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society. *The British Journal of Criminology*, 36 (4), 445-471.

Geary, R., (1985). *Policing Industrial Disputes: 1893 to 1985*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gómez Polo, G. (2021). Una a Una: Las Reformas a la Policía que se Proponen desde el Congreso. *El Espectador*. <https://www.elespectador.com/politica/las-reformas-a-la-policia-que-se-proponen-en-el-congreso/>, (Erişim Tarihi: 09.03.2022).

Guzmán, S. B. (2012). *La internacionalización de la paz y de la guerra en Colombia durante los Gobiernos de Andrés Pastrana y Álvaro Uribe: Búsqueda de legitimidad política y capacidad militar*. Bogotá: Ediciones Uniandes.

Hernández, M. (2020). Colombia's ESMAD and the History of U.S. Policing. *Alliance for Global Justice*. <https://afgj.org/colombias-esmad-and-the-history-of-u-s-policing>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

Holgersson, S. & Knutsson J. (2011). Dialogue Policing: A Means for less Crowd Violence? T. Madensen & J. Knutsson (Der.), *Preventing Crowd Violence* içinde (ss. 191-215). London: Lynne Rienner.

Human Rights Watch (HRW) (2020). *Colombia: Abuses Amid Massive Demonstrations*. <https://www.hrw.org/news/2020/03/10/colombia-abuses-amid-massive-demonstrations>, (Erişim Tarihi: 04.11.2021).

Human Rights Watch (HRW): (2021a). Colombia: Events of 2020, erişim adresi: <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/colombia>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

Human Rights Watch (HRW) (2021b). *Colombia: Egregious Police Abuses Against Protesters*. <https://www.hrw.org/news/2021/06/09/colombia-egregious-police-abuses-against-protesters>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

Info Defensa (2020). *La Policía Colombiana incorpora cinco nuevos vehículos Kronos*. <https://www.infodefensa.com/texto-diario/mostrar/3127784/policia-colombiana-incorpora-cinco-nuevos-vehiculos-kronos>, (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

Kaldor, M. (2012). *New and Old Wars*, 3. Baskı. Cambridge: Polity Press.

Kappler, V. E. & Gaines, L. K. (2011). *Community Policing: A Contemporary Perspective*. 6. Baskı. Waltham: Anderson Publishing.

Kennison, P. & Loumansky, A. (2007). Shoot to Kill—Understanding Police Use of Force in Combatting Suicide Terrorism. *Crime, Law and Social Change*, 47, 151–68.

Koonings, K (2012). New Violence, Insecurity, and the State: Comparative Reflections on Latin America and Mexico. W. G. Pansters (Der.), *Violence, Coercion, and State-Making in Twentieth-Century Mexico: The Other Half of the Centaur* içinde (ss.187-202). Stanford: Stanford University Press.

Koslicki, W. M. & Willits, D. (2018). The iron fist in the velvet glove? Testing the militarisation/community policing paradox. *International Journal of Police Science & Management*, 20 (2), 143–154. <https://doi.org/10.1177/1461355718774581>.

Kraska P. B. & Paulsen D. J. (1997). Grounded research into U.S. paramilitary policing: forging the iron fist inside the velvet glove. *Policing & Society*, 7, 253–270.

Kraska, P. B. (2007). Militarization and Policing—Its Relevance to 21st Century Police. *Policing*, 1 (4), 501–513. doi:10.1093/police/pam065.

Kraska, P. B. & Kappeler, V. E. (1997). Militarizing American Police: The Rise and Normalization of Paramilitary Units. *Social Problems*, 44 (1), 1–18.

La Policía Nacional de Colombia. *Funciones de los Escuadrones Móviles Antidisturbios de la Policía Nacional*. <https://www.policia.gov.co/especializados/antidisturbios/funciones>, (Erişim Tarihi: 07.03.2022).

La Policía Nacional de Colombia (2022). *Evolución Histórica*. <https://www.policia.gov.co/historia>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

Lawson, E. (2018). TRENDS: Police Militarization and the Use of Lethal Force. *Political Research Quarterly*. 72 (1), 177–189. <https://doi.org/10.1177/1065912918784209>.

Lemos, G. (2021). ONU Derechos Humanos en Colombia denuncia amenazas y ataques en Cali. *CNN*. <https://cnnspanol.cnn.com/2021/05/04/onu-colombia-denuncia-amenazas-ataques-cali-orix/>, (Erişim Tarihi: 09.11.2021).

Lindsay-Poland, J. (2018). *Plan Colombia: U.S. Ally Atrocities and Community Activism*. Durham: Duke University Press.

López-Pedrerros, R. (2019). *Makers of Democracy: A Transnational History of the Middle Classes in Colombia*. Durham: Duke University Press.

Malone, M. F. T. & Dammert, L. (2020). The police and the public: policing practices and public trust in Latin America, *Policing and Society*, 31 (4), 418–433. DOI: 10.1080/10439463.2020.1744600.

Mansley, D. R. (2014). *Collective Violence, Democracy and Protest Policing*. New York: Routledge.

Miranda, B. (2019). María del Pilar Hurtado: el asesinato de una mujer frente a sus hijos que indigna a Colombia. *BBC*. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-48732381>, (Erişim Tarihi: 08.03.2022).

Murray, J. (2006). *Policing Terrorism: A Threat to Community Policing or Just a Shift in Priorities?*. *Police Practice and Research*, 6 (4), 347-361. <https://doi.org/10.1080/15614260500293986>

Müller, M. (2012). *Public Security in the Negotiated State: Policing in Latin America and Beyond*. New York: Palgrave Macmillan.

Myers-Montgomery, J. (2016). Militarized Police and Unpermitted Protest: Implementing Policy That Civilizes the Police. *Cultural Studies: Critical Methodologies*, 16 (3), 278-286. <https://doi.org/10.1177/1532708616634774>.

Noriega, C. (2020). Colombians Take on Their Militarized Police. *The Nation*. <https://www.thenation.com/article/world/police-colombia-acab/>, (Erişim Tarihi: 09.11.2021).

Ortiz, I., Burke, S., Berrada, M. & Cortés, H. S. (2022). *World Protests: A Study of Key Protest Issues in the 21st Century*. Palgrave Macmillan [eBook]. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-88513-7>.

Pardo, D. (2020). Policía en Colombia: por qué es militar y no civil (y qué tiene que ver con las demandas de las recientes protestas). <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-54112641>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

Passavant, P. (2021). *Policing Protest: The Post-Democratic State and the Figure of Black Insurrection*. Durham: Duke University Press.

Perry, G., Jonathan-Zamir, T. & Weisburd, D. (2017). The Effect of Paramilitary Protest Policing on Protestors' Trust in the Police: The Case of the "Occupy Israel" Movement. *Law & Society Review*, 51 (3), 602-634. <https://doi.org/10.1111/lasr.12279>.

Petras, J. F. & Veltmeyer, H. (2019). *Neoliberalism and Social Movements in Latin America: Mobilizing the Resistance*. B. Berberoğlu (Der.), *The Palgrave Handbook of Social Movements, Revolution, and Social Transformation* içinde (ss. 177-211). Cham: Palgrave Macmillan.

Prado, M. M., Trebilcock, M. & Hartford, P. (2012). Police Reform in Violent Democracies in Latin America. *Hague Journal on the Rule of Law*, 4, 252-285. doi:10.1017/S1876404512000164.

Pulzo (2021). HRW condena uso del arma pesada del Esmad: "Es algo que no hemos visto nunca en América". <https://www.pulzo.com/nacion/paronacional-hrw-condena-uso-arma-venom-esmad-PP1049829>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

Raadschelders, J. C. N. & Vigoda-Gadot, E. (2015). *Global Dimensions of Public Administration and Governance: A Comparative Voyage*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Ramírez, E. P. & Cobos, E. G. (2018). Political Representation and Social Movements in Colombia (2002-2016). A. Albala (Der.), *Civil Society and Political Representation in Latin America (2010-2015): Towards a Divorce Between Social Movements and Political Parties?* içinde (ss. 73-94). Cham: Springer.

RCN Radio (2021). Expresidente César Gaviria pide reformar la Policía Nacional. <https://www.rcnradio.com/politica/expresidente-cesar-gaviria-pide-reformar-la-policia-nacional>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

Reuters (2021). Colombia denuncia infiltración de protestas por grupos violentos, sigue incertidumbre sobre cifra de muertos. <https://www.reuters.com/article/colombia-protestas-idLTAKBN2CK1M5>, (Erişim Tarihi: 19.03.2022).

Reynolds-Stenson, H. (2017). Protesting the police: Police brutality claims as a predictor of police repression of protest. *Social Movement Studies*, 17(1), 48-63. <https://doi.org/10.1080/14742837.2017.1381592>.

Seigel, M. (2018). Violence Work: Policing and Power. *Race & Class*. 59 (4), 15-33. <https://doi.org/10.1177/0306396817752617>.

Semana (2021a). El drama que dejó bombardeo militar en Guaviare por muerte de menores. <https://www.semana.com/nacion/articulo/el-drama-de-un-bombardeo/202154/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

Semana (2021b). Comité Nacional del Paro: ¿quiénes son los organizadores del paro nacional? <https://www.semana.com/nacion/articulo/comite-nacional-del-paro-quienes-son-los-organizadores-del-paro-nacional/202104/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

Semana (2022). El caso de Alison en Popayán: se suicidó tras presunto abuso sexual del Esmad. <https://www.semana.com/semana-tv/vicky-en-semana/articulo/el-caso-de-alison-en-popayan-se-suicido-tras-presunto-abuso-sexual-del-esmad/202126/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

Simckes, M., Hajat, A., Revere D., Rowhani-Rahbar, A. & Willits, D. (2019). A Conceptualization of Militarization in Domestic Policing. *Police Quarterly*, 2019, 22 (4), 511-538. <https://doi.org/10.1177/1098611119862070>.

Soifer, H.D. 2015. *State Building in Latin America*. New York: Cambridge University Press.

Temblores (2019). *Silencio Oficial: Un aturdido grito de justicia por los 20 años del ESMAD*. <https://en.temblores.org/silencio-oficial>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

Tilly, C. (1978). *From mobilization to revolution*. Addison-Wesley.

Torrado, S. (2021). Un año fatídico para las fuerzas de seguridad de Colombia. *El País*. <https://elpais.com/internacional/2021-12-30/un-ano-fatidico-para-las-fuerzas-de-seguridad-de-colombia.html>, (Erişim Tarihi: 27.02.2022).

Uildriks, N. (2009). Police Reform, Security, and Human Rights in Latin America: An Introduction. N. Uildriks (Der.), *Policing Insecurity: Police Reform, Security, and Human Rights in Latin America* içinde (ss. 1-20). New York: Lexington Books.

Ungar, M. & Arias, E. D. (2012). Reassessing community-oriented policing in Latin America. *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 22 (1), 1-13. DOI: 10.1080/10439463.2011.597856.

Vitale, A. S. (2007). The Command and Control and Miami Models at the 2004 Republican National Convention: New Forms of Policing Protests. *Mobilization: An International Quarterly*, 12 (4), 403-415.

Wacquant, L. (2001). The Penalisation of Poverty and the Rise of Neoliberalism. *European Journal on Criminal Policy and Research, Special issue on Criminal Justice and Social Policy*, 9 (4), 401-412.

Wacquant, L. (2008). The Militarization of Urban Marginality: Lessons from the Brazilian Metropolis. *International Political Sociology*, 2, 56-74.

Wacquant, L. (2009). *Punishing the Poor: The New Government of Social Insecurity*. Durham: Duke University Press.

Walby, S. (2009). *Globalization and Inequalities: Complexity and Contested Modernities*. London: Sage Publications.

Weiss, T. (2011). The blurring border between the police and the military: A debate without foundations. *Cooperation and Conflict*, 46 (3), 396-405. <https://doi.org/10.1177/0010836711416961>

White, C. (2017). An 'absolute right to do anything': Protest policing in NSW's last decade of a full-time riot squad. *Alternative Law Journal*. 42 (2), 112-117. <https://doi.org/10.1177/1037969X17710628>.

WOLA (2011). *Labor Action Plan: Just Paper or Real Changes?* <https://www.wola.org/analysis/labor-action-plan-just-paper-or-real-changes/>, (Erişim Tarihi: 22.01.2022).

WOLA (2012). *Striking Afro-Colombian Port Workers Attacked By Anti-Riot Police*. <https://www.wola.org/analysis/striking-afro-colombian-port-workers-attacked-by-anti-riot-police/>, (Erişim Tarihi: 22.01.2022).

WOLA (2016). *U.S. Civil Society Expresses Outrage by Response to Peaceful Protest in Colombia*. <https://www.wola.org/analysis/us-civil-society-expresses-outrage-by-response-to-peaceful-protest-in-colombia/>, (Erişim Tarihi: 22.01.2022).

WOLA (2017). *May Update: Violence Against Defenders Continues*. <https://www.wola.org/analysis/may-update-violence-defenders-continues/>, (Erişim Tarihi: 22.01.2022).

WOOD, L. J. (2014). *Crisis and Control: Militarization of Protest Policing*. Toronto: Pluto Press and Between the Lines.